

3) To je izgrađen književni jezik sa svojom jasno profiliranom gramatičkom okosnicom koja mu je u osnovici, ali i s intelektualnom nadgradnjom u koju spada terminologija, leksik i frazeologija, te funkcionalni stilovi koji se rabe za različite civilizacijske potrebe u određenu vremenu;

4) Grafijska i ortografijska slika tog pisanog jezika ne pokazuje jednostranost nego upravo objedinjavanje raznolikosti i različitih tradicija na ovome tlu.

Po pristupu, metodologiji i zaključcima "Filološka analiza" Milana Mogaša je kapitalna rasprava o književnopovijesnoj i književnojezičnoj problematici hrvatskog jezika.

3.

U drugom dijelu knjige, pod naslovom "Isprave" (str. 93 – 214) najprije se objavljuju osnovni dokumenti Zbornika: Trsatski zakon (Statut Tersata) iz 1640. "znović učinjen", na hrvatskom jeziku, s ukupno 81 članom teksta. Zatim slijedi popis običaja koji su se od starina u Trsatu izvršavali, a nisu bili popisani u Zakonu (str. 109 – 147). Među njima uvršten je i tekst trsatskog urbara iz 1610. godine, koji je od "nemškog jezika na hervacki priobernjen" (str. 115 – 122). Zatim slijedi tekst urbara na talijanskom jeziku (Urbario di Tersato, 149 – 153).

U završnom dijelu dokumentacije (str. 155 – 214) autori su dodali još 26 isprava, koje se odnose na osnovnu materiju Zbornika, a koje najvećim dijelom dosada nisu bile publicirane. Isprave su pisane hrvatskim, talijanskim, latinskim ili njemačkim jezikom.

Među ispravama upozoravamo posebno na ispravu datiranu 23. srpnja 1420. kojom papa Martin V daje oprost hodočasnici crkve Sv. Marije na Trsatu. Zatim je i papa Kalisto III poslao 3. lipnja 1458. pismo kojim je znatno povećao prava hodočasnika na Trsatu u oprostima njihovih grijeha (str. 160 – 161). Spominjemo na kraju i dokument br. 11, kojim austrijski nadvojvoda Karlo zalaže Trsat senjskom kapetanu Gašparu Raabu. Tekst je objavljen u njemačkom originalu, pisan goticom, a zatim je dan i u čitkom hrvatskom prijevodu (str. 172 – 180).

Na kraju knjige dodan je sažetak na talijanskom jeziku te četiri kazala: osobâ, autorâ, zemljopisnih naziva i važnijih pojmova. Ta kazala znatno pomažu čitaocu u snalaženju u dokumentima knjige.

Treba na kraju spomenuti grafički vrlo ukusnu opremu knjige, za što je zaslužan njezin izdavač – Izdavački centar Rijeka.

Hodimir Sirotković

Iva Lukežić

TRPIMIR MACAN: SUSRETI S HRVATSKOM KLIOM. POVLJESNE RASPRAVE I ČLANCI, Zagreb, 1991.

U hrvatskoj historiografiji i povijesnoj publicistici ima djelatnika – odmah, na početku treba precizirati – koji se u javnosti osobito ističu svojim mnogobrojnim tiskanim djelima (monografijama, sintezama, zbornicima članaka te raspravama, radovima itd.) i o kojima se – zasluženo ili nezasluženo – redovito u javnosti mnogo zna, mnogo piše i govori. Ima, međutim, i povjesničara znanstvene, stručne i publicističke usmjerenosti koji su manje poznati jer se, naprimjer, o njihovim radovima u znanstvenoj i drugoj javnosti manje piše i govori, iako su ta djela isto tako vrijednih sadržaja kao i prethodno spomenutih. Među onima čija djela – bez znanstvena i stručna

razloga – nisu imala sreće da privuku znatniju javnu pozornost naših znanstvenih i stručnih kritičara jesu i ona iz pera dr. Trpimira Macana. Taj Dubrovčanin, međutim, nema sumnje – jedan je od najistaknutijih historičara odnosno kulturnih i znanstvenih radnika u Hrvatskoj.

Rođen 1935. g. u Dubrovniku, gdje je stekao osnovnu i srednjoškolsku naobrazbu, Macan se opredijelio za studij povijesti (u Zagrebu i Sarajevu) te je diplomirao s radnjom sadržajem naravno, vezanom za rodni kraj: "Dubrovački barabanti u XVI. stoljeću" (kasnije, 1962. godine, objavljena je u "Analima" Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku). U međuvremenu je bio zaista zlehude sudbine – zbog svojih rodoljubnih narodnih, javno iznošenih nazora bio je hapšen i polovinom petoga desetljeća čak je i sudski gonjen u Dubrovniku; stoga nije više mogao ni studirati u Zagrebu, a ni – nakon završetka studija – zaposliti se u rodnom gradu. Tako je radio u Metkoviću, odakle se uspio prebaciti u Zagreb, gdje dobiva zaposlenje u Krležinu Leksikografskom zavodu te radi kao urednik Zavodovih enciklopedijskih izdanja; u zadnje je vrijeme glavni urednik kapitalnog izdanja toga Zavoda – "Hrvatskoga biografskog leksikona", i to od trećega sveska – koji je upravo u tisku. U međuvremenu – godine 1971. – doktorirao je na zagrebačkom Sveučilištu s temom: "Život i rad Miha Klaića".

U znanstvenoj i stručnoj historiografskoj javnosti dr. Trpimir Macan započeo se javljati već spomenutih 50-ih godina, suradujući priložima u nizu uglednih izdanja (JAZU, Matica hrvatska, Savez povijesnih društava Hrvatske, Čakavski sabor, Kršćanska sadašnjost, Arhiv Hrvatske, Institut za radnički pokret Hrvatske, Institut za hrvatsku povijest, Matica iseljenika itd.). Uži mu je znanstveni interes osobito vezan za dubrovačke, pa dalmatinske teme općenito, ali i za općehrvatske povijesne sadržaje. To se ogleda i u naslovima njegovih triju knjiga, objavljenih do 1990. godine: "Povijest hrvatskog naroda" (1971), "Iz povijesti Donjega Poneretavlja" (1972, 1990) i "Miho Klaić" (1980), a i u uređivanju i pripremanju za pretisak znamenite višesveščane Klaićeve "Povijesti Hrvata", koja je od 1972. g. preobjavljena čak u osam izdanja (što je izuzetak u hrvatskoj historiografiji i nedostižan uzor uopće!). Dr. Macan je pisao i predgovore za više izdanja (I. Meštrović, A. Beljo, B. Radica) i za više kataloških predložaka. Naravno, tu je mnogostrana i hvalevrijedna djelatnost u okviru enciklopedijskih izdanja – bilo kao urednika odnosno odličnoga redaktora (na čemu su mu vrlo zahvalni mnogi povjesničari i drugi stručnjaci!), bilo kao autora/pisca natuknica.

Rečeno je – dr. Trpimir Macan surađivao je svojim priložima u mnogim našim znanstvenim i stručnim glasilima, objavljujući u njima mnogo rasprava i članaka, radnji i napisa, ocjena i prikaza, itd. Godine 1991. izdavač HKD Sv. Jeronima (Sv. Ćirila i Metoda) u Zagrebu mu je objavio knjigu pod naslovom: "Susreti s hrvatskom Kliom. Povijesne rasprave i članci" (str. 352), u kojoj ima i više zemljovida (izradili su ih sâm autor te Nada Ivanković i Mladen Klemenčić) i fotografija. Ovdje je, sada, objavljeno devetnaest rasprava i članaka, od kojih je osamnaest već bilo tiskano u raznim edicijama u vremenu od 1956. do 1990. g. (jedino nije bio tiskan pregled hrvatske povijesti). Radovi su prije bili objavljeni u zbornicima "Nikola Tavelić", "O Petru Preradoviću danas", "Dalmacija u narodnom preporodu 1835 – 1848", "Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena", "Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji", "Historijski zbornik", "Pazinski memorijal" i "Anali", u godišnjaku "Iseljenički kalendar", u časopisima "Marulić", "Republika", "Hrvatska revija", "Dubrovnik", "Dubrovački horizonti" i "Naše more". Sada su nekim radovima dodani ekskursi ili su im izmijenjeni naslovi, ili su pak sadržaji ažurirani. Gotovo svi radovi opskrbljeni su znanstvenim aparatom. U novoj knjizi autor je svoje radove raspodijelio u četiri oveće cjeline, od kojih druga ima naslov "Preporoditelji i sjedinitelji", treća – "Zavičajni niz" i četvrta – "Podlisje"; tu su i dva uvodna teksta te završne bilješke o tekstovima i o piscu.

U prvom od dva uvodna teksta dr. Macan markira svoj odnos prema povijesnoj znanosti o hrvatskom narodu i prema povijesti toga naroda. Dakle, "Pogledi u hrvatsku povijest" (str. 5 – 62) daju nužne, osnovne informacije o povijesnom prostoru Hrvata, o najvažnijim silama pokretnicama u njihovu milenijskom životu na panonsko-jadranskom prostoru, o najvažnijim mijenama, događajima i zbivanjima, o pojedinim ličnostima, o hrvatskoj državi/državama, političkim pokre-

tima i strankama itd. Uvrštenjem članka "Povijesne sastavnice srednjovjekovne Bosne" (str. 63 – 69) u uvodu, autor se opredijelio za stajalište onih povjesničara koji tu zemlju smatraju hrvatskom, iako o njoj govore i kao značajnome, samostalnom faktoru u onodobnoj povjesnici. U grupi članaka pod zajedničkim naslovom "Preporoditelji i sjedinitelji" Macan pozornost posvećuje najprije "Stjepanu Radiću i južnoj Hrvatskoj" (str. 73 – 85), kao "Prinosu poznavanja završne faze hrvatske nacionalne integracije" (što je ujedno i podnaslov članka). Macan smatra da su Radić i njegov HSS i u dalmatinskom prostoru bili onaj "treći veliki kohezijski val u završnu fazu hrvatske nacionalne integracije" (str. 83). "Pogledi Miha Klaića" naslov je radnje (str. 86 – 118) koja Macana iskazuje kao najboljega poznavaoca života i djela ovoga velikoga narodnog preporoditelja dalmatinskih pravaša, ocjenjujući ga, ipak, kao "predstavnik slabije hrvatske politike u XIX. stoljeću, zbuñene i raspete između Beča i Pešte" (str. 118). Članci "Ivan Kukuljević i narodno-politički razvitak južne Hrvatske" (str. 119 – 145) i "Hrvatski puti Ivana Kukuljevića Sakcinskog" (str. 146 – 163) daju na sasvim nov (vrlo zanimljiv i živ!) način uvid u Kukuljevićev povijesni doprinos integraciji hrvatskog naroda u XIX. stoljeću, ali i bolji uvid u Kukuljevićevo poznavanje hrvatske historiografije i doprinos njoj. Radom "Politički razvitak hrvatskih zemalja i Petar Preradović" (str. 164 – 177) prikazuje se složena povjesnica pjesnikova djelovanja na političkom polju, a autor zaključuje da se "njegovu politički pogledi i djelovanje skladno uklapaju u cjelinu njegove pjesničke pojave" (str. 174). Člankom "Pogled u dalmatinsko-zagrebačke veze 1835 – 1847" (str. 178 – 196) omogućuje dr. Macan detaljniji uvid u međudodnos tzv. hrvatske provincije i Zagreba, koji se u to vrijeme započinje formirati i profilirati u pravu metropolu (tada rasparčanih) hrvatskih zemalja. "Publicističke varijacije zvonimirske teme do drugoga svjetskog rata" (str. 197 – 215) svojevrsni je, kritički, autorski odnos prema "poplavi" i poplavi tekstova i "tekstića" o ovoj značajnoj temi; autor kaže: "Publicistički aspekt zvonimirske teme – kao i drugih tema – zanimljiv je, jer odrazuje vrijeme u kojem se ona razvijala u različnosti gledišta. Ono je stoga stanovit pokušaj pregleda prigodnih, propagandnih i polemičkih članaka u novinama i časopisima, a i takvih književnih prinosa te reportaža ili vijesti" (str. 197).

Poglavlje "Zavičajni niz" Trpimir Macan otvara s malom studijom o "Dubrovačkim baraban-tima u XVI. stoljeću" (str. 218 – 245), tj. o dijelu redovite stajaće vojske čiji su pripadnici u službu unajmljivani izvan dubrovačkoga područja; neki od njih ostajali su i živjeti u Dubrovniku, kao dio siromašnijeg puka. "Imanje Dubac u Župi dubrovačkoj u XIX. stoljeću" (str. 246 – 266) nalazi se u istoimenom seocu, koje je neka četiri kilometra udaljeno od gradskih Vrata od Ploča; ime se javlja već u početku XIV. stoljeća. Autor detaljno opisuje sudbinu posjeda, koji je 1853. g. procijenjen na 3456,10 i 3/4 fiorina; time je Macan dao "uzorak cjelovita gospodarskog i težačkog selišta" u dubrovačkom području, kako sam ocjenjuje. O češkom slikaru "Jaroslavu Čermáku u Župi dubrovačkoj" (str. 267 – 282) autor govori na dva načina; najprije daje stručno-znanstveni osvrt, a potom zabilježenu pučku predaju. "Šest sačuvanih strana dnevnika Mata Vodopića iz 1879" (str. 282 – 293) pronađeno je 1926. godine, a informiraju o politici, kulturi itd.; autor donosi i svih šest strana te grade. "Stota obljetnica Crvene Hrvatske" (str. 294 – 301) Macanu je bila prigoda da se osvrne na taj znameniti dubrovački list Frane Supila, koji je počeo izlaziti 1891, pa je tu godinu već Josip Horvat istaknuo kao graničnu u hrvatskom novinstvu; Macan sada utvrđuje: "Razdoblje Crvene Hrvatske prijelomno je u novijoj dubrovačkoj povijesti, vrijeme koje je zatvorilo preporodne procese i otvorilo dubrovački kraj modernomu dobu u kojem je kao jedan od najdragocjenijih dijelova kulturne baštine i narodnoga prostora najposlije našao smisao svoje duge povijesti i nastojanja svojih najsvjesnijih sinova" (str. 301). U dijelu članaka ima i znatan broj podataka iz gospodarske povijesti, a na osebujan je način toj oblasti posvetio cijeli jedan rad: "Čestovna prometala u početku XIX. stoljeća", naravno, u Dubrovniku (str. 302 – 312), u kojemu se autor osvrće na kočije i kočijice, na teretna kola, dvokolice, mesarske "komar-darske kariće", tramvaj (proradio je 1910, a vozio je od Pila do kolodvora u Gružu), automobile, bicikle itd. Cjelina "Podlisje" sadržava radove: "Vjekoslav Klaić o suvremenoj Bosni" (str. 315 – 323), za koju je znamenit naš povjesnik smatrao da je nesumnjivo hrvatska zemlja, "Vienne"

Istri" (str. 324 – 338), u kojemu je autor dao pregled i komentar tekstova i slika Istre u zagrebačkom časopisu te članke "Ime i pojam Dalmacije" (str. 339 – 343) i "Bilješka o 'Spomenici' I. K. Stratika" (str. 344 – 347); to su dva omanja napisa, u kojima su osvijetljeni naslovljeni sadržaji – što se, zapravo, krije pod imenom i pojmom Dalmacija te što je Giovanni Battista Straticio iz Zadra mislio kad je 1808. g. zagovarao "ilirističku" državu.

Fotografija križa – dijela starohrvatskoga pluteja s pleterom, koji je uzidan u hodniku karinskoga samostana – otisnuta na naslovnici Macanove nove knjige, kao da simbolizira sav onaj mučan teret koji je 50-ih godina ovoga našega stoljeća autoru silom natovaren na leđa. Istodobno, on kao da simbolizira i svu onu stoljetnu tragiku koju je hrvatski narod proživljavao a o kojoj se doznaje i iz sadržaja ove Macanove knjige. Nasreću, ni u prvome ni u drugome slučaju nije bilo konačnog pokleknuća – poput hrvatskoga bića koje se nakon svakog pokušaja negiranja i zatiranja redovito oporavljalo i kreativno nastavljalo hodom kroz svoj život u stoljetnu povijest i Trpimir Macan je ustrajno nastavio. Tako se dogodilo da ni sudski progon ni vremena omalovažavanja nisu mogli slomiti Macana – kulturnog radnika, a još manje znanstvenoga istraživača u oblasti povijesti; činjenica je da u znanstveno-stručnom pogledu komunističko razdoblje poratne Jugoslavije od 50-ih do 90-ih godina, koje se sve češće u nas ocjenjuje kao doba jednoumlja, dr. Trpimiru Macanu i njegovoj kreativnoj snazi nije naudilo. To je očito i iz ovoga presjeka radova nastalih i tiskanih u rečenome periodu, a sada objavljenih u suvisloj cjelini. Macan se iskazuje kao izvrstan istraživač, odličan poznavalac niza arhivskih vrela, kao pažljiv pratilac i literarno-povijesnih zbivanja, kao poznavalac upravo golemog broja objavljenih napisa, i to ne samo onih u poznatim i lako dostupnim izdanjima i glasilima već i u onima koji su u vrijeme svoga izlaženja širem krugu bili manje poznati. On svoje rezultate istraživanja i proučavanja skladno povezuje u smislene znanstvene i stručne sadržaje, ali i takve koji otkrivaju i autorovu književnu "žicu" (Trpimir Macan znanstvenoj javnosti nije toliko poznat i kao pjesnik!); upravo taj književno-poetski dar tjera Macana da nerijetko iskoči iz suhoparne historiografske kolotečine, tako mu nerijetko radovi imaju patinu starine. Stariji hrvatski izričaji, ali i moderan senzibilitet znalca suvremenih lingvističko-filoloških kretanja u nas i u svijetu također su odlike Macanovih radova. Sve im to daje posebnu svježinu, usto i mogućnost lakšeg pristupa široj javnosti, a da ujedno nisu zanemareni strogi kanoni znanstvenoga, historiografskog rada. Macanova erudicija vrlo je bogata; a tu je i – što je vrlo važno! – instinkt historičara/istraživača. Izrazita rodoljubna komponenta, koja je u nekih autora vidno nametnuta, u Macana je prirodna, izvorna i nepatvorena. Štoviše – posebno užežavičajna komponenta daje snagu dodatne uvjerljivosti znanstvenim argumentima kojima on raspolaže pri izradi pojedinih teza. Očito je da se dr. Trpimir Macan i ovom knjigom svojih brojnih radova iskazuje kao vrstan i vrlo značajan hrvatski historičar, kao studiozan i izvršno formiran poslanik u našem historiografskom poslu.

Petar Strčić

ILJAS HADŽIBEGOVIĆ, BOSANSKOHERCEGOVAČKI GRADOVI NA RAZMEĐU 19. I 20. STOLJEĆA, Sarajevo 1991, str. 291

Hadžibegovićeva knjiga prva je sustavna analiza povijesti bosanskohercegovačkih gradova u razdoblju austrougarske vladavine nad Bosnom i Hercegovinom 1878 – 1918. godine. Brojne su monografije o pojedinim gradovima, Sarajevu, Travniku, Tuzli, Banjoj Luci i dr., ali tek ovom knjigom – zapravo uvodnom studijom "Problemski okviri izučavanja bosanskohercegovačkih

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 20 000 HRD

Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske
Industrogradnja, Zagreb, Savska c. 66 – potpomogla tiskanje rasprave
o Božidaru Magovcu

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb
Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1993.